2091
۱۹۰۰
۱
۵۳۶
ص/س

www.ketab.ir

www.ketab.ir

اسامی اساتید مصاحبه شونده در این کتاب

آیت‌الله قدرت‌الله نجفی قمشه‌ای
آیت‌الله حسن رمضانی خراسانی
آیت‌الله یدالله یزدان‌پناه
حجت‌الاسلام دکتر یحیی کبیر
حجت‌الاسلام دکتر قاسم کاکایی
آیت‌الله محمدباقر تحریری
حجت‌الاسلام دکتر علی شیخ‌الاسلامی
آیت‌الله محمد قائم مقامی
آیت‌الله علی رضایی تهرانی
حجت‌الاسلام و المسلمین محمدعلی خزائی
آیت‌الله محی‌الدین حایری شیرازی
آیت‌الله احمد بهشتی
دکتر اسماعیل منصوری لاریجانی
حجت‌الاسلام و المسلمین مهدی زمانی
حجت‌الاسلام مجید هادی‌زاده

حجت‌الاسلام‌والمسلمین مهدی طحانی
حجت‌الاسلام دکتر سعید رحیمیان
حجت‌الاسلام دکتر محمد جواد رودگر
استاد اصغر طاهرزاده
استاد کریم محمود حقیقی
دکتر غلامرضا جلالی
حجت‌الاسلام عبدالحمید واسطی
دکتر حامد ناجی
آیت‌الله علی صافی
حجت‌الاسلام و المسلمین محمدحسن وکیلی
دکتر مهدی نصیری
حجت‌الاسلام علی امینی‌نژاد
حجت‌الاسلام دکتر احمدحسین شریفی
دکتر محمد فنایی اشکوری
حجت‌الاسلام حمیدرضا مظاهری سیف

www.ketab.ir

عرفان و معنویت

پژوهشکده باقرالعلوم

گفت و گوهایی دربارهٔ زوایای امروزی عرفان و معنویت
فرصت‌ها و چالش‌ها

به اهتمام محمدحسین کیانی

www.ketab.ir

سرشناسه : کیانی، محمدحسین، ۱۳۶۱ - ، گردآورنده
عنوان و نام پدیدآور : عرفان و معنویت: فرصت‌ها و چالش‌ها؛ گفت و گوهایی پیرامون زوایای امروزی عرفان و معنویت/به اهتمام محمدحسین کیانی.
مشخصات نشر : تهران: سازمان تبلیغات اسلامی، پژوهشکده باقرالعلوم (ع)، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری : ۵۳۶ص.
شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۸۱۷۶-۸۹-۳
وضعیت فهرست نویسی : فیپا
یادداشت : کتابنامه: ص. ۵۲۱.
موضوع : عرفان
موضوع : Mysticism
موضوع : معنویت
موضوع : Spirituality
شناسه افزوده : سازمان تبلیغات اسلامی. پژوهشکده باقرالعلوم (ع)
رده بندی کنگره : ۱۳۹۷ ۴ع۹ک/BP۲۸۶
رده بندی دیویی : ۲۹۷/۸۳
شماره کتابشناسی ملی : ۵۳۹۳۵۱۸

انتشارات پژوهشکده باقرالعلوم

عنوان: عرفان و معنویت: فرصت‌ها و چالش‌ها
به اهتمام: محمد حسین کیانی
ناشر: پژوهشکده باقرالعلوم
ویراستار: فاطمه خفری
مدیر تولید: سیدعبدالحسیب زین‌العبادی
طراحی جلد: استودیوکتاب
چاپ: [illegible]
نوبت و سال چاپ: اول / ۱۳۹۷
شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۱۷۶-۸۹-۳

مرکز پخش: قم، بلوار نیایش، جنب مصلی قدس، پژوهشکده باقرالعلوم
تلفن ۳۷۷۴۰۳۶۹ - ۰۲۵
خرید اینترنتی www.rbo.ir
www.rbo.ir
روزنگار اطلاع رسانی پژوهشکده باقرالعلوم

www.ketab.ir

فهرست

مقدمه **۱۵**

فصل نخست: مبانی و مسائل / ۲۳

تحلیل برخی مبانی نظری (گفت‌وگو با آیت‌الله قدرت‌الله نجفی قمشه‌ای) **۲۵**

مراحل و مراتب سلوک ۲۵

تأویل یا تفسیر ۲۸

معیار تأویل عرفانی ۲۹

نظریه وحدت وجود ۳۲

نمود وحدت وجود در زندگی ۳۶

مراحل عرفان‌آموزی (سیر مطالعاتی) ۳۸

تحلیل برخی مبانی عملی (گفت‌وگو با آیت‌الله حسن رمضانی خراسانی) **۴۱**

اهمیت استاد عرفان ۴۱

وظیفه سالک در فقدان استاد ۴۲

نسبت مکاتب عرفانی با روش معصومین علیهم‌السلام ۴۶

معیار کرامات ۴۹

عرفان؛ اشاعه‌ی معنویت ۵۳

معیار تشخیص عارف و متخلق ۵۵

www.ketab.ir

نسبت عرفان با دیگر علوم انسانی- اسلامی(گفت‌وگو با آیت‌الله یدالله یزدان‌پناه) **۵۷**
اسلامیت عرفان ۵۷
معیار مکتب برتر ۶۰
نسبت فلسفه و عرفان ۶۴
نسبت علوم تربیتی و عرفان ۷۰
نسبت اخلاق و عرفان ۷۳
اخلاق عرفانی ۷۵

عرفان و تصوف در علوم اسلامی(گفت‌وگو با حجت‌الاسلام دکتر یحیی کبیر) **۷۷**
تقسیم‌بندی علوم اسلامی ۷۷
رابطه‌ی تصوف و عرفان ۸۰
تقسیم‌های دیگر ۸۱
تحلیل تصوف ۸۳
روش داوری تصوف ۸۶
رابطه‌ی مرید و مراد ۸۹

عرفان، منطق و سلوک(گفت‌وگو با حجت‌الاسلام دکتر قاسم کاکایی) **۹۵**
عرفان و منطق (عقل‌گریزی یا عقل‌ستیزی) ۹۵
وحدت وجود؛ عقل‌گریز یا عقل‌ستیز ۹۹
چالش پیش‌رو ۱۰۱
الگوی تربیتی مکتب نجف ۱۰۶
اهمیت عشق و ذکر ۱۰۹

فصل دوم: عرفان و عترت / ۱۱۳

عرفان و نصوص روایی (ناظر به نهج‌البلاغه)(گفت‌وگو با آیت‌الله محمدباقر تحریری) ۱۱۵
بررسی رابطه ۱۱۵

www.ketab.ir

انواع توصیف از حق تعالی ۱۱۸
اعتبار کشف و شهود ۱۲۱
حق تعالی و مسئله وحدت وجود ۱۲۳
عدم تناهی حق ۱۲۵
سیر و سلوک ۱۲۷

عرفان، عترت و ادبیات فارسی (گفت‌وگو با حجت‌الاسلام دکتر علی شیخ‌الاسلامی) **۱۳۳**
عرفان مصطلح و عرفان ولایی ۱۳۳
نظام عرفان ولایی ۱۳۶
ادبیات عرفانی ۱۳۹
خدمات متقابل ۱۴۲
اصول تبلیغ معنوی ۱۴۳
ادبیات واسطه رسیدن به مفاهیم بلند ۱۴۵

عرفان اهل بیت و موضوع آخرالزمان (گفت‌وگو با آیت‌الله محمد قائم‌مقامی) **۱۴۷**
معنویت‌گرایی اسلامی ۱۴۷
راهکار وصول به معنویت ۱۴۹
عرفان معصومین علیهم‌السلام و عرفان عرفا ۱۵۲
ویژگی عرفان اهل بیت علیهم‌السلام ۱۵۴
معنویت در عصر ظهور ۱۵۸
چگونگی تعامل امام زمان عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف با دیگران ۱۶۱

انسان کامل و سلوک عملی (گفت‌وگو با آیت‌الله علی رضایی تهرانی) **۱۶۵**
نقش انسان کامل ۱۶۵
جایگاه امام زمان عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف ۱۶۸
اهمیت زیارت حرمین ۱۷۰
اثر مطالعه سیره عرفا ۱۷۳

www.ketab.ir

تفاوت عارف و عالِم ۱۷۶
روحانیت و راهکارهای سلوکی ۱۸۰

عرفان، عقلانیت و وحیانیت (گفت‌وگو با حجت‌الاسلام والمسلمین محمدعلی خزائلی) **۱۸۳**
رابطه عرفان و عقلانیت ۱۸۳
رابطه عرفان و وحیانیت ۱۸۶
بهترین مسلک عرفانی ۱۸۸
رابطه وحدت وجود در سنت اسلامی ۱۸۹
مهم‌ترین اذکار سلوکی ۱۹۲

فصل سوم: عرفان و جامعه / ۱۹۷

انقلاب اسلامی و دغدغه‌های فرهنگی - معنوی (گفت‌وگو با آیت‌الله محی‌الدین حایری شیرازی) .. **۱۹۹**
وظیفه متولیان فرهنگی ۱۹۹
نقش علوم انسانی - اسلامی ۲۰۲
رابطه این علوم با معنویت‌افزایی ۲۰۵
تقابل انسان‌شناسی‌ها ۲۰۸

تأثیر عرفانی - معنوی امام خمینی ﷺ (گفت‌وگو با آیت‌الله احمد بهشتی) **۲۱۱**
احیای معنویت جامعه ۲۱۱
توصیه‌های معنوی امام ۲۱۳
آرامش امام و راه تحصیل آن ۲۱۶
امام و معنویت در جبهه‌ها ۲۱۸

عرفان حماسی - انقلابی (گفت‌وگو با دکتر اسماعیل منصوری لاریجانی) **۲۲۱**
خصیصه‌های عرفان حماسی ۲۲۱
معنویت‌افزایی عاشورا ۲۲۵
التفات به مرگ ۲۲۹

www.ketab.ir

الگوهای معنوی ۲۳۳
عرفان دفاع مقدس ۲۳۵

جایگاه علمی ـ اجتماعی عرفان (گفت‌وگو با حجت‌الاسلام والمسلمین مهدی زمانی) **۲۳۹**
عرفان در علوم انسانی ۲۳۹
اثر اجتماعی عرفان ۲۴۰
نقش فلسفه در ترویج عرفان ۲۴۱
عرفان و فلسفه در مشهد ۲۴۵
رساله عملیه‌ی عرفانی ۲۵۲

عرفان و اخلاق اجتماعی (گفت‌وگو با حجت‌الاسلام مجید هادی‌زاده) **۲۵۵**
تمایز اخلاق و عرفان ۲۵۵
تمایز متخلق و عارف ۲۵۹
لوازم حضور اخلاق در جامعه ۲۶۰
احیاء تراث ۲۶۴
درباره وظیفه ما ۲۶۷

عرفان در حوزه‌های علمیه و اهمیت معرفت عرفانی (گفت‌وگو با حجت‌الاسلام والمسلمین مهدی طحانی) **۲۷۱**
وضعیت عرفان در حوزه ۲۷۱
اهمیت عرفان نظری و عملی ۲۷۶
فلسفه اختلاف در منازل سلوکی ۲۸۰
تقابل عرفان با نحله‌های بدنام ۲۸۲

فصل چهارم: بایسته‌های تربیتی ـ تبلیغی / ۲۸۷

عرفان در عرصه‌ی بین‌الملل (گفت‌وگو با حجت‌الاسلام دکتر سعید رحیمیان) **۲۸۹**
نظام‌های عرفانی ۲۸۹
فعالیت جهانی ۲۹۰

www.ketab.ir

جذابیت‌های منحصربه‌فرد ۲۹۳
سبک زندگی عارفانه ۲۹۶
بحران معنا و قابلیت‌های عرفان ۲۹۸
امکانات بین‌المللی ۳۰۱
تحول در عرفان ۳۰۴
آسیب‌شناسی وضعیت آموزش ۳۰۶

ملاحظات بیان اسرار و آموزه‌های عرفانی (گفت‌وگو با حجت‌الاسلام دکتر محمدجواد رودگر) **۳۱۱**
مفهوم عرفان و عارف ۳۱۱
جایگاه کتمان اسرار ۳۱۲
لزوم کتمان و تبلیغ عرفانی ۳۱۵
ضرورت مخاطب‌شناسی ۳۱۸
ویژگی‌های سالک واقعی ۳۲۳
ملزمات تبلیغ عرفانی ۳۲۶
سیر مطالعاتی عرفان ۳۲۸

معنویت‌خواهی و لوازم تبلیغ معنوی (گفت‌وگو با استاد اصغر طاهرزاده) **۳۳۱**
بازگشت به معنویت ۳۳۱
معیار معنویت راستین ۳۳۵
مؤلفه‌های تبلیغ معنویت ۳۳۸
روش تبلیغی پیامبران ۳۴۱
عرفان در تمدن اسلامی ۳۴۵
ویژگی عرفان امام خمینی ﷺ ۳۴۸

عرفان و ارتقای سطح معنوی (گفت‌وگو با استاد کریم محمودحقیقی) **۳۵۱**
عوامل معنویت زا ۳۵۱
راهکارهای ارتقا معنویت ۳۵۳

www.ketab.ir

شرح حال عرفا ۳۵۶
مطالعه و تفکر ۳۵۸
توصیه‌های تبلیغی ۳۶۰

دین، عرفان و زبان نمادین هنر (گفت‌وگو با دکتر غلامرضا جلالی) **۳۶۳**
مفهوم هنر قدسی ۳۶۳
ظرفیت‌های تبلیغی هنر ۳۶۵
نمادهای شیعی ۳۶۹
توان تبلیغاتی نمادها ۳۷۱
سینمای معنویت‌گرای هالیوود ۳۷۳
سریال‌های معنویت‌گرای ایرانی ۳۷۷

عرفان و ایده‌های کاربردی (گفت‌وگو با حجت‌الاسلام عبدالحمید واسطی) **۳۸۱**
معنویت در زندگی ۳۸۱
معنویت در گروه ۳۸۵
عرفان در تمدن اسلامی ۳۸۶
نگرش سیستمی به دین ۳۸۸

ویژگی تصوف و اهمیت احیای آثار (گفت‌وگو با دکتر حامد ناجی) **۳۹۱**
ویژگی و قابلیت‌های فرقه‌های صوفی ۳۹۱
پیامدهای تقویت تصوف ۳۹۴
بایسته‌های احیا تصوف ۳۹۷
احیای متون کهن ۳۹۹

فصل پنجم: دیدگاه‌های نقادانه / ۴۰۱

نگاه سلبی به عرفان (گفت‌وگو با آیت‌الله علی صافی) **۴۰۳**
چالش عرفان مصطلح ۴۰۳

www.ketab.ir

ویژگی عرفان اهل بیتی ۴۰۹
تطابق اسلام و عرفان ۴۱۲
دستورالعمل چهارگانه سلوکی ۴۱۳
آسیب‌شناسی تقابل ۴۱۷

نقدی بر دیدگاه‌های سلبی به عرفان (گفت‌وگو با حجت‌الاسلام والمسلمین محمدحسن وکیلی) ..۴۲۱
اوصاف متنوع عرفان ۴۲۱
مکتب عرفانی نجف ۴۲۴
پیش‌فرض‌های مخالفین عرفان ۴۲۵
لوازم منطقی نقد ۴۲۶
مسئله وحدت وجود ۴۳۱
مکتب تفکیک ۴۳۵
عواقب فردی ـ اجتماعی نقدی ۴۴۰

مخالفان عرفان؛ ایرادها و مستندات (گفت‌وگو با دکتر مهدی نصیری) ۴۴۵
مفهوم فلسفه و عرفان ۴۴۵
تعارضات وحدت وجود ۴۴۶
عواقب وحدت وجود ۴۴۷
دلایل روایی ۴۵۱
نسبت عرفان مصطلح و عرفان‌های کاذب ۴۵۵

موافقان عرفان؛ پاسخ‌ها و مستندات (گفت‌وگو با حجت‌الاسلام علی امینی‌نژاد) ۴۵۷
آیا عرفان اهل بیتی در برابر عرفان مصطلح است؟ ۴۵۷
اعتبار روش شهودی نزد معصومین علیهم‌السلام ۴۶۲
بررسی روایات مدح و ذم ۴۶۷
اشکال مکتب تفکیک ۴۷۳
مستحسنات صوفیه ۴۷۵

www.ketab.ir

بایسته‌های آموزش عرفان ۴۷۸

تتمه: معنویت‌گرایی جدید / ۴۸۱

تبیین معنویت‌گرایی جدید (گفت‌وگو با حجت‌الاسلام دکتر احمد حسین شریفی) **۴۸۳**
چیستی عرفان‌های کاذب ۴۸۳
ویژگی عرفان‌های کاذب ۴۸۵
تفاوت عرفان کاذب با معنویت اسلامی ۴۸۶
علل گرایش ۴۹۰
راهکارهای ایجابی ۴۹۳
ظرفیت‌های موجود ۴۹۵

مبانی معنویت‌گرایی جدید (گفت‌وگو با دکتر محمد فنایی اشکوری) **۴۹۹**
ویژگی‌های معنویت‌گرایی جدید ۴۹۹
اهمیت نقش خرافه ۵۰۱
علل استقبال ۵۰۳
مبانی معرفت‌شناسی ۵۰۶
مبانی انسان‌شناسی ۵۰۹
ظرفیت‌های فرهنگی ۵۱۱
ظرفیت‌های اسلامی ۵۱۲

جنبش‌های معنوی و نظام سرمایه‌داری (گفت‌وگو با حجت‌الاسلام حمید رضا مظاهری سیف) .. **۵۱۷**
شیوه‌های ترویج ۵۱۷
آیا جنبش‌ها نگران کننده‌اند؟ ۵۲۰
رابطه با نظام سرمایه‌داری ۵۲۲
راهکار مقابله ۵۲۶
شبکه‌های اجتماعی ۵۲۹

فهرست منابع **۵۳۱**

www.ketab.ir

مقدمه

دلا نزد کسی بنشین که او از دل خبر دارد — به زیر آن درختی رو که او گل‌های تر دارد
در این بازار عطاران مرو هر سو چو بی‌کاران — به دکان کسی بنشین که در دکان شکر دارد

این اثر شامل مجموعه گفت‌وگوهای این جانب با ۳۰ استاد حوزه و دانشگاه است که پیرامون مسائل و زوایای امروزی عرفان و معنویت سامان پذیرفته است. پرسمان کلان این تحقیق، حکایت از این قضیه دارد که بحث از عرفان در زمان کنونی، تنها به‌عنوان شاخه‌ای علمی مطرح نیست تا همانند برخی دیگر از دانش‌های انسانی، محدود به مراکز علمی و پژوهشی باشد. دلیل این ادعا نهفته در شرایط جدیدِ اجتماعی ایران و همچنین رویکرد پیش آمده در سطح بین‌الملل است. این شرایط که در ادامه به آن پرداخته خواهد شد و ازجمله‌ی آن، گسترش خوانش‌های معنوی جدید شرقی، غربی و حتی نمونه‌های ایرانی برآمده از متن تعالیم ایرانی ـ اسلامی، به همراه مجموعه آموزه‌هایی در شکل و قالب عرفان بازاری است، موجب شده تا دامنه عرفان به لحاظ موضوع و مسائل گسترش یافته و قلمروهای جدیدی را شامل شود.

وضعیت شناخت عرفان در سطح عمومی و تخصصی دچار تغییراتی شده است. مراد از شناخت عرفان تنها در قالب سنتی آن و به گونه‌ی فراگیری از محضر

www.ketab.ir

استاد و رساله‌های اصلی در عرفان نظری و عملی نیست؛ تا چنین اشکال شود که شناخت عرفان همواره مستلزم مطالعه کتاب‌های مرسومی است که دهه‌ها، بلکه سده‌ها است برطبق آن عمل شده و خواهد شد. بلکه مراد شناختی مضاعف از قالب سنتی و به همراه درک عوامل تأثیرگذار و برآمده از رخدادهای مهم ملی و بین‌المللی است. به دیگر عبارت، عرفان در دوران معاصر با مسائل جدیدی روبه‌رو است که فهم دقیق آن‌ها، منجر به ارتقا کیفی شناخت عرفان خواهد شد. ضمن آنکه برخورد عرفان با چنین مسائلی می‌تواند افق‌های جدیدی را بگشاید و به گسترش آن دامن زند. مسائل و رخدادهایی نظیر گسترش موج معنویت‌گرایی و معنویت‌خواهی در ایران و جهان، بهره‌گیری هنر به‌ویژه سینمای بین‌الملل از مباحث معنوی و عرفانی ادیان، شرایط اجتماعی جامعه ایران و وقوع انقلاب اسلامی، وضعیت تدریس و پژوهش درباره عرفان در حوزه‌های علمیه و دانشگاه‌ها، استقبال عمومی از مباحث عرفانی، گسترش مباحث التقاطی، تطبیقی و واکاوی نسبت عرفان با دیگر علوم انسانی و افق‌هایی که علومی نظیر جامعه‌شناسی، روان‌شناسی، فلسفه غرب و غیره در برابر عرفان اسلامی می‌گشایند، گسترش تحرکات مخالفین عرفان اسلامی و برخوردهای نظری پیش‌آمده، رواج فرقه‌های دینی و معنوی و نحله‌های صوفیانه، طرح ایده محوریت عرفان در تمدن نوین اسلامی و غیره.

درمجموع می‌توان مدعی بود که امروزه فهم عرفان و معنویت اسلامی تحت تأثیر سه رخداد مهم دچار تحولاتی شده است. این سه رخداد کلان عبارت است از:

نخست، عرفان اسلامی در ادوار گذشته همواره مخالفانی داشته است، نزاع تاریخی بسیاری از فقها با عرفان در دوره‌های گوناگون گزارش شده و این رویه همواره ادامه داشته است. در زمان معاصر نیز مخالفت با عرفان به نحوه‌های گوناگون رواج داشته و البته با فراز و نشیب‌هایی همراه بوده است؛ اما به نظر می‌رسد که

www.ketab.ir

اکنون مخالفت با عرفان با دو ویژگی مهم همراه است: نخست، همنوایی برخی از مخالفان عرفان تحت لوای مکتب تفکیک. این مکتب که توسط آیت‌الله میرزا مهدی اصفهانی در حدود سال ۱۳۴۰ شمسی در مشهد تأسیس شد و توسط استاد محمدرضا حکیمی عنوان «تفکیک» برآن نهاده شد، براین باور استوار است که باید میان مکتب‌های بشری و آموزه‌های وحیانی اسلام قائل به تفکیک بود؛ چراکه مکتب‌های بشری براساس براهین عقلی و شهود عرفانی قوام‌یافته‌اند و استفاده از آن یافته‌ها و اسلوب‌ها در فهم حقایق دینی منجر به بدفهمی خواهد شد. ازاین‌رو، برمخالفت با فلسفه و عرفان و بی‌اعتنایی به عقل و شهود عرفانی تأکید می‌کنند و تنها مسیر فهم معارف اسلامی را در بهره‌گیری از نقل می‌دانند. دوم آنکه در شرایط کنونی مخالفت با عرفان به سطح عمومی جامعه واردشده است. حال‌آنکه به نظر می‌رسد این رویه چندان سابقه‌ای نداشته و یا اکنون بیش از هر زمان دیگری اتفاق افتاده است. از جمله دلیل این ادعا، پخش برخی برنامه‌های تلویزیونی، رادیویی و انتشار نشریه‌ها و مقالات عمومی درباره نقد و بررسی عرفان اسلامی است و همچنین برگزاری مناظره‌هایی میان موافقان و مخالفان عرفان که بسیاری مخاطبین آن نیز از ناآشنایان به مباحث عرفانی به حساب می‌آیند.

دوم، تلاش گروهی از متخصصان فن برای ارائه قرائتی از عرفان اسلامی که به سطح جامعه واردشده و در پی اصلاح شرایط اجتماعی براساس راهکارهای عرفانی است. به‌عبارت‌دیگر، تلاش برای ارائه‌ی نظام‌سنخ عرفان جامعه‌گرا. این نظریه برآمده از این واقعیت است که انقلاب اسلامی ایران به‌مثابه انقلابی فرهنگی ریشه در مباحث عرفانی دارد. ضمن آنکه، تلاش و شخصیت امام خمینی رحمه‌الله نیز رویکردی در این راستا بود؛ چراکه ایشان علاوه بر رهبری سیاسی انقلاب، شخصیت عارفانه داشتند و آن سبک عارفانه در گفتار، منش، کردار و اعمال ایشان نیز نمایان بود. این مسئله به همراه دیگر مسائل نیز موجب شد تا وضعیت

www.ketab.ir

عرفان‌شناسی و عرفان‌پژوهی بعد از شکل‌گیری انقلاب به‌ویژه در حوزه‌های علمیه قوت یابد. اکنون شاهدیم که دوره‌های دانشگاهی عرفان روزبه‌روز بیشتر شده و با استقبال نیز مواجه می‌شوند. ضمن آنکه برخلاف گذشته، در حوزه‌های علمیه و به‌ویژه حوزه علمیه قم شاهد تدریس انواع کتاب‌های عرفان اسلامی هستیم و این حکایت از استقبال روزافزون طلبه‌های جوان به فراگیری عرفان اسلامی دارد.

سوم، استقبال عمومی به شناخت و آشنایی با عرفان توسط عموم مردم جامعه. چه بسا گزاره‌ی «استقبال عمومی به عرفان» در سنت عرفانی ما متناقض‌نما باشد؛ چراکه عرفان اعم از نظری و عملی با عموم مردم نسبتی ندارد و ورود به حوزه عرفان مستلزم طی مسیری است که تنها افرادی خاص، با ویژگی‌های خاص و تحت شرایط خاص قادر به آن خواهند بود؛ اما به‌هرحال، استقبال عمومی از عرفان واقعه‌ای است که در دو راستای همگون و ناهمگون رخ می‌دهد. ازجمله شواهد استقبال عمومی به عرفان در راستای «همگون» عبارت است از: افزایش معنادار شمار کتاب‌هایی درباره شرح‌حال عارفان اسلامی، افزایش معنادار استقبال از برخی مراسم دینی که جنبه‌های عارفانه دارد و شاید مهم‌ترین آن برگزاری اعتکاف در سطح بسیار وسیع است، استقبال وسیع از برنامه‌های تلویزیونی و سینمایی درباره مسائل معنوی - عرفانی و همچنین استقبال از سایت‌هایی که حول موضوعات عرفانی و ارائه راهکارهای سیر و سلوکی وجود دارند و ... . ازجمله شواهد استقبال عمومی از عرفان در راستای «ناهمگون» عبارت است از: افزایش معنادار شمار کتاب‌هایی درباره معنویت‌گرایی جدید یا عرفان‌های کاذب، افزایش ادعاهای منحرف صوفیانه توسط برخی افراد و تشکیل جلسات خانگی و استقبال از دوره‌های آموزشی پیرامون: قانون جذب، مدیتیشن، هاله بینی، هیپنوتیزم، فنگ‌شویی، یوگا و غیره. به‌هرحال، اغلب این مسائل درست یا نادرست، تحت عنوان استقبال از معنویت و عرفان در جامعه ما رواج یافته و در حال گسترش است.

www.ketab.ir

کتاب حاضر در قالب گفت‌وگوهایی متنوع به برخی مطالب مهم عرفان اسلامی و معنویت‌گرایی می‌پردازد. نگارنده بر این باور است که مجموع پرسش‌های این تحقیق برای شناخت بهتر عرفان نظری، عرفان عملی و معنویت در چارچوب شرایط فعلی، لازم و ضروری است. هرچند که برخی از پرسش‌ها نمونه‌های جدیدی به‌حساب نمی‌آیند، اما با توجه به شرایط پیش‌آمده و با فهم اوضاع کنونی، بازپرسی آن‌ها سودمند بوده و پاسخ آن‌ها نیز در برخی موارد، متفاوت و جدید به نظر می‌آید. به‌هرحال، مجموع چنین پرسش‌هایی می‌تواند از دو جنبه مورد نظر قرار گیرد. یکی از جنبه‌ی متخصصین فن که به دلیل شرایط جدید، سؤالات جدیدی را مثابه مسائل مستحدثه در سر می‌پرورانند و دیگری، از جانب کسانی که به این وادی علاقه‌مند بوده و به مطالعاتی تخصصی نیز پرداخته‌اند. ازاین‌رو، بخشی از پرسش‌ها به بررسی علاقه نسل معاصر به عرفان و مشاهده‌ی تکثر قرائت‌های گوناگون از عرفان و تصوف و در مقام بررسی صحت‌وسقم آن‌ها می‌پردازد. ضمن آنکه در این میان به برخی مسائل عرفان عملی و تلاش جهت ارتقا معنوی نیز پرداخته‌ایم.

درواقع، فرایند انجام این پروژه تحقیقاتی چنین بود که ابتدا به شناسایی تمام اساتید عرفان، معنویت‌پژوه و مخالفین عرفان پرداختیم، سپس شناسایی اشخاصی که برخی نظرات خاص مرتبط با مباحث عرفانی ـ معنوی داشتند نیز موردتوجه قرار گرفت. دایره این شناسایی به وسعت تمام شهرهای ایران و ناظر به مراکز دانشگاهی، حوزوی، پژوهشگاه‌ها و مؤسسات علمی بود. نتیجه این بررسی به تهیه فهرستی بلندبالا از تمامی این اساتید ختم شد. سپس رزومه علمی هرکدام از ایشان تهیه شد و بعد از مطالعه دقیق آن و ناظر به دغدغه‌های اساسی این طرح ـ که به‌اختصار از آن یادکردم ـ ۳۰ استاد جهت انجام مصاحبه انتخاب شدند. اساتیدی که به‌صورت پراکنده در پنج شهر تهران، قم، مشهد، شیراز و اصفهان

www.ketab.ir

ساکن بودند. طی فرایندی چندماهه آثار متنوع اساتید جمع‌آوری شد و با بررسی و مطالعه دقیق آن‌ها، سؤالات اولیه هر استاد را ناظر به حیطه تخصصی او و در راستای رسیدن به بخشی از ضرورت‌های پروژه طراحی کردم. سپس طی جلسات متعدد به مدل نهایی سؤالات هر استاد رسیدیم. درنهایت، جلسات مصاحبه با هرکدام از اساتید به‌صورت حضوری برگزار شد. اکنون، آنچه پیش‌روی خواننده گرامی قرارداد، مفاد مصاحبه با ۳۰ استاد موردنظر است.

ازاین‌رو، مطالعه این کتاب می‌تواند برای تمامی متخصصین حوزه عرفان و معنویت، اساتید، پژوهشگران و طلاب و دانشجویان مربوطه مفید باشد؛ اما نکته‌ای که قبل از مطالعه این اثر باید به آن توجه داشت اینکه نوع مواجهه خواننده محترم با این رساله باید ناظر به پراکندگی مسائل و اقوال درباره موضوعاتی باشد که برای شناخت بهتر ابعاد عرفان و معنویت بایسته است و ازاین‌روست که در این تحقیق با دیدگاه اساتیدی آشنا می‌شویم که در اندک مواردی دیدگاه‌هایی متفاوت، بلکه در تضاد با یکدیگر دارند. شیوه نگاه برخی از ایشان به عرفان، تصوف، جامعه و مناسبات اجتماعی، دغدغه‌ها و وظایف دینی، نسبت عرفان با مسائلی نظیر اخلاق، منطق، تصوف و غیره متفاوت است. به‌هرحال، سامانه سؤالات هر استاد براساس شناخت قبلی از ایشان طراحی شده و فضای حاکم بر هر گفت‌وگو نیز، ناظر به نگاه کلان وی به پرسش‌های مربوطه است. ازاین‌رو، در هر گفت‌وگو تلاش کرده‌ام تا فضای ذهنی ایشان درباره موضوعات مطرح‌شده به بهترین وجه تبیین و روشن شود و به همین دلیل است که در موارد متعددی، باآنکه نظرات متفاوت و یا حتی مخالف با اندکی از ایشان داشته‌ام، به گفت‌وگوی انتقادی یا به طرح دیدگاه‌های خود نپرداختم؛ چراکه هدف تنها تبیین و توضیح دیدگاه هر استاد به مسائل مربوطه بود. البته شاید این شیوه از نگاه برخی خوشایند نباشد؛ اما آیا به‌راستی، ازجمله لوازم فهمِ جامعِ عرفان و معنویت، آشنایی با اقوال

www.ketab.ir

گوناگون صاحب‌نظران درباره این مقوله و مسائل مرتبط با آن نخواهد بود؟

در نهایت لازم است تا از همه‌ی کسانی که در پدید آوردن این اثر مددکار بودند، به‌ویژه اساتید مصاحبه‌شونده، نهایت تشکر را به‌جا آورم. همچنین از جناب دکتر حسین قشقایی، رئیس پژوهشکده باقرالعلوم علیه‌السلام بابت مساعدت‌های فراوان جهت پیشبرد پروژه و ارائه‌ی دیدگاه‌های سودمند قدردانی می‌کنم. از جناب حجت‌الاسلام دکتر محمدجواد رودگر برای قبول زحمت نظارت و راهنمایی‌های مفید و عالمانه صمیمانه سپاس‌گزارم. از آقای دکتر عیسی جعفری و آقای دکتر اصغر نوروزی بابت بیان پیشنهادها و از آقای مجید ایزدی برای انجام مراحل اجرایی و هماهنگی‌های لازم کمال تشکر را دارم.

محمدحسین کیانی

تابستان ۱۳۹۷

www.ketab.ir